

Склад приватного правопорушення

У статті досліджено категорію «склад приватного правопорушення» в контексті його поділу на окремі елементи.

Ключові слова: правопорушення, склад правопорушення, публічне право.

Состав частного правонарушения

В статье исследована категория «состав частного правонарушения» в контексте его разделения на отдельные элементы.

Ключевые слова: правонарушение, состав правонарушения, публичное право.

Composition of a Private Offense

The category of “private warehouse offense” is researched in the article by author in the context of its division into separate elements.

Keywords: offense, corpus delicti, public law.

Постановка проблеми

Конструкція загальнотеоретичного складу правопорушення є властивою кожній галузі права, але набуває певної специфіки за рахунок предмету та методу регулювання тієї чи іншої галузі права. При цьому варто наголосити, що така специфіка не може виходити за межі окремих загальновизнаних аксіом. Так, у загальній теорії права, аналогічно як і в галузях кримінального та адміністративного права, єдиною підставою для реалізації (застосування) юридичної відповідальності є встановлення всіх елементів складу правопорушення: об'єкта, об'єктивної

сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Ця теза є своєрідним науковим постулатом, порушення якого стане, щонайменшою мірою, приводом для перегляду всієї доктринальної парадигми у частині визначення правових підстав для застосування юридичної відповідальності. На сьогоднішні тривають наукові дискусії щодо термінології та сутності окремих елементів складу правопорушення; аналогічні ситуації щодо обов'язкової наявності тих чи інших елементів у структурі складу правопорушення лише починають зароджуватися. З урахуванням цього цілком логічною буде теза про те, що підставою

для цивільно-правової відповідальності є наявність в діях винної особи складу цивільного правопорушення. І традиційно до складу такого правопорушення необхідно було б віднести об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Забігаючи наперед, зазначимо, що наукою, для прикладу, цивільного права вироблено дещо інший, на відміну від попередньо розглянутих галузей права, підхід до визначення підстав реалізації державного примусу у формі застосування до винних осіб цивільно-правової відповідальності. А саме, науковці-цивілісти вважають, що підставою цивільно-правової відповідальності є не склад правопорушення в його традиційному розумінні, а наявність майнової шкоди, протиправність поведінки, вина та причиновий зв'язок між збитками та протиправною поведінкою.

В контексті вище викладеного актуальність теми пояснюється комплексним дослідженням складу приватного правопорушення через призму загальнотеоретичної конструкції складу правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вказаній проблематиці присвячено праці О.В. Зайчука, Г.І. Трофанчука, О.Д. Тихомирова, О.В. Петришина, О.В. Малькова.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Відсутні конструктивні наукові розробки й положення щодо констатації в науковому полі такого поняття, як «склад приватного правопорушення».

Формування цілей статті

Вивчити склад приватного правопорушення в контексті загальнотеоретичної конструкції складу правопорушення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Склад цивільного правопорушення можна визначити як факт реальної дійсності, з яким законодавство пов'язує виникнення, зміну та припинення цивільних правовідносин [1, с. 78]. За такого стану

речей можна поставити питання щодо доцільності вживання такого формулювання, як склад цивільного правопорушення та, натомість, введення в науковий обіг цілком нового визначення, що більш-менш адекватно відповідатиме ознакам (елементам) цивільного правопорушення. Більше того, цивільно-правовий підхід до визначення складу правопорушення полягає у тому, що до нього включені не елементи (як ознаки протиправного діяння), а умови цивільно-правової відповідальності, яких існує чотири. Варто також зазначити, що цивілістами не проводиться твердого розмежування між елементами та умовами відповідальності. Тобто елементи правопорушення та умови відповідальності у цивілістичній доктрині розглядаються як близькі за змістом поняття.

На відміну від кримінального та адміністративного законодавства цивільне законодавство не містить статті, у якій закріплювалося б поняття відповідного правопорушення, а тому його визначення лежить виключно у площині наукових досліджень. Так, наукою цивільного права запропоновано наступну дефініцію цивільного правопорушення: *цивільне правопорушення* – це протиправна дія чи бездіяльність особи, що порушує норми актів цивільного законодавства або умови договору, і з якою закон або договір зобов'язують виникнення цивільно-правової відповідальності. Стосовно вказаної тези виникає потреба в певному уточненні. Воно полягає в тому, що, ведучи мову про неналежне виконання зобов'язання як про протиправну дію з боку боржника, слід мати на увазі, що йдеться про порушення останнім не тільки норми права, а й суб'єктивного права кредитора [2, с. 410].

Склад цивільного правопорушення – це юридичний факт, з яким пов'язують настання цивільно-правової відповідальності. Саме склад правопорушення лягає в основу виникнення правовідносин між правопорушником та потерпілою особою, у яких правопорушник набуває статусу боржника, а потерпіла особа – кредитора, яка має право вимоги, а боржник, відповідно, наділяється обов'язком щодо від-

шкодування завданої правопорушенням шкоди. Чинне цивільне законодавство України не містить легального визначення «склад цивільного правопорушення», оскільки таке поняття є абстрактною науковою категорією, на якій базуються різні конструкції та інститути цивільного права [3, с. 360].

Отже, шкода є однією з умов виникнення обов'язку з її відшкодування і вона означає сукупність несприятливих для особи, якій вона завдана, особистих немайнових наслідків, а також наслідків, що виникли у разі порушення суб'єктивних цивільних прав фізичної або юридичної особи [4, с. 729].

Оскільки при формулюванні висновку про склад публічного правопорушення нами в його основу було закладено аналіз методу правового регулювання, то щодо складу приватного правопорушення, шляхом розмірковування за аналогією, констатуємо: є необхідність врахувати відсутність імперативного методу при визначенні поняття та фіксації елементів складу приватного правопорушення. Доцільно запропонувати наступне визначення приватного правопорушення: *приватне правопорушення* – це протиправна поведінка суб'єкта (учасника) приватних правовідносин, спрямована на порушення приватних/індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів.

При визначенні елементів складу приватного правопорушення виникають певні труднощі, що обумовлено тим, що в більшості галузей приватного права не використовується термін «елементи складу правопорушення». Як правило, має місце вживання словосполучення «ознаки складу правопорушення». Крім цього, термінологічне розуміння вказаних понять не співпадає з традиційним підходом до формування дефініцій окремих елементів складу правопорушення, яскравим прикладом чого може бути порівняльно-правовий аналіз складу злочину (як квінтесенції публічного правопорушення) та складу цивільного правопорушення (як універсального аналога приватноправового правопорушення).

Таким чином, на даному етапі у частині конструювання складу приватного правопорушення необхідно вирішити питання щодо обрання адекватного алгоритму наступного викладу, а саме: (1) застосовувати термінологію, що опирається на елементи складу правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона), (2) чи застосовувати термінологію, що опирається на ознаки складу протиправної поведінки (наявність збитків, протиправність поведінки, причинний зв'язок та вина).

Перший з вище вказаних підходів, про що вже неодноразово наголошувалося, застосовується у переважній більшості галузей публічного права; така термінологія була взята нами за основу при конструюванні складу публічного правопорушення. Натомість діаметрально протилежна ситуація простежується на рівні галузей приватного права, де, по-перше, використовується інша система понять та, по-друге, мають місце інші елементно-ознаки складу правопорушення. Аналіз такого стану речей було надано під час огляду цивільного та господарського складів правопорушення. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне (з метою уникнення радикальних змін у галузевих теоріях) конструкцію складу приватного правопорушення змодельювати на основі складу цивільного правопорушення, а після цього дати дефініції ознак приватного складу правопорушення.

При цьому одразу ж зазначимо, що є неприпустимою термінологічна підміна понять: «елемент (елементи) складу правопорушення» = «ознака (ознаки) складу правопорушення». Більше того, належить уніфікувати наукову термінологію, що розвинута галузями різного профілю. Тобто замість загальноприйнятого у галузях приватного права терміна «ознака (ознаки) складу правопорушення» у подальшому викладі буде вживатися рівноцінний йому термін «елемент (елементи) складу правопорушення», що має закласти певний «фундамент» для уніфікації базисної системи наукових знань.

До конструювання складу приватного

правопорушення можна застосувати як мінімум два підходи, а саме:

перший з них іменується «традиційним», за якого склад правопорушення формується з таких елементів як (1) об'єкт, (2) об'єктивна сторона, (3) суб'єкт та (4) суб'єктивна сторона;

другий, так званий «комплексний» підхід, передбачає, що до елементів складу приватного правопорушення відносяться: (1) наявність збитків, (2) протиправність поведінки, (3) причиновий зв'язок та (4) вина боржника.

Література

1. Цивільне право України: Навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін. – За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 448 с.
2. Цивільне право України : Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2005. – 776 с.
3. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. 656 с.
4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 2. 816 с.

Висновки

Також не варто виключати варіант можливості вдалого поєднання двох вище вказаних наукових підходів. Але при цьому необхідно взяти до уваги можливі наслідки, зумовлені зміною наукових концепцій. З урахуванням предмета дослідження до формування складу приватного правопорушення більш доцільно застосовувати комплексний науковий підхід. Отже, до елементів (ознак) складу приватного правопорушення ми відносимо збитки, протиправність, причиновий зв'язок та вину.